

Palma všude, kam se podíváš

FOTO: BRENEK MICHALĚK

Palmový olej je momentálně nepoužívanějším produktem rostlinné výroby. Plantáže palem pohlcují obrovské plochy deštných pralesů a jsou původcem jedné z největších ekologických katastrof moderní doby. Že vy palmový olej nepoužíváte? A jste si tím jistí?

Doma ve spíži máte jen slunečnicový, řepkový, popřípadě olivový. No skvělé, bohužel to ale vůbec neznamená, že ten palmový nekonzumujete. Tento olej se totiž skrývá v dobré třetině až polovině všech potravinářských výrobků (a nejen zde). No, a čemu to vadí?

Kde se bere?

Palmový a palmojádrový olej se získává z plodů a jader rostliny jménem olejnice guinejská neboli palma olejná. Původně pochází ze západní Afriky. Momentálně probíhá největší boom pěstování v Indonésii a Malajsii, ale obrovské plantáže se objevují i ve střední Africe a Jižní Americe.

A proč potřebujeme do našich výrobků olej z druhé strany planety? Je levný a má slušné technologické vlastnosti pro průmyslovou výrobu potravin. Zůstává tuhý při pokojové teplotě. Dlouho vydrží – nežlukne a nekazí se. A nakonec má vysokou teplotu přepalování, je tedy vhodný pro smažení a fritování. Jeho cena je však vykoupena obrovskou likvidací životního prostředí, hubením rostlinných a živočišných druhů, nezdědkou poškozováním lidského zdraví i lidských práv a životů.

Plantáž palmy olejné.

FOTO: PĚTR ŠRÁMEK

TEXT PETRA STEIDLOVÁ

Kde všude se používá?

Palmový olej má velmi široké spektrum užití. Hojně se používá v potravinářském průmyslu ve sladkých a slaných pochutinách – čokoládách, sušenkách, slaných chipsech, zmrzlínách a různých polevách. Je také v instantních polévkách, bujónech, pomazánkách a pečivu. Samozřejmě jsou margaríny a tuky na smažení. Dalším odvětvím jsou kosmetické výrobky, např. šampony, mýdla, zubní pasty, prací prášky nebo rtěnky, a také svíčky či farmaceutické produkty, kde se stal pomocnou složkou některých léčiv nebo doplňků výživy. Ani naši domácí mazlíčci na tom nemusí být o moc lépe. Palmový olej může být i v konzervách a granulích. A stejně tak bývá velmi často i součástí krmiv pro hospodářská zvířata – zejména slepice a hovězí dobytek. Patrně i pro vepře, kteří jsou ale většinou vykrmováni hlavně sójovými pokrutinami, kvůli kterým jsou pro změnu ničeny pralesy v Jižní Americe.

Odvětvím, které má na celosvětovou spotřebu palmového oleje zásadní vliv, se stala také výroba agropaliv. V rámci povinného přimíchávání rostlinné složky se dostává palmový olej i do našich tuzemských naftových motorů a bohužel asi v nezanedbatelné míře. Z celkové spotřeby palmového oleje v EU je zhruba polovina využita právě jako agropalivo, ostatní končí v potravinách, kosmetice, krmivech atd.

A co naše zdraví?

Pár slov pro ty, kteří sledují trendy zdravé výživy a záleží jim na tom, co jí. Ač se jedná o tuk rostlinný, jeho složení v podstatě odpovídá tukům živočišným (máslo, sádlo) a zejména palmojádrový olej nemá zrovna příznivý poměr „zdravých“ a „nezdravých“ mastných kyselin. Řada odborných studií naznačuje, že právě tento nevhodný poměr kyselin zvyšuje riziko obezity a kardiovaskulárních onemocnění. Přílišná konzumace palmového oleje tedy rozhodně našemu zdraví neprospívá. Daleko vhodnější a zdravější jsou naše místní či alespoň evropské oleje – zejména řepkový, ale i slunečnicový. Popřípadě i lněný, konopný či olivový – ty se však hodí hlavně do studené kuchyně.

FOTO: PĚTR ŠRÁMEK

Palmový olej a životní prostředí

Nejzávažnějším problémem je to, že se plantáže pěstují na místech původních deštných pralesů. Ty jsou vykáceny a vypáleny a na jejich místě jsou zasazeny nekonečné řady palem. Bonusem pro pachatele je i zisk z prodaného dřeva. Každou hodinu zmizí plocha o velikosti cca 300 fotbalových hřišť. Vinou toho přicházíme o obrovské přírodní bohatství, o plíce naší planety. Vypalováním se uvolňuje obrovské množství skleníkových plynů vázaných nejen ve dřevě, ale i v tropickém druhu rašeliny. Původní pralesní ekosystém zadržoval vodu a plnil protierozní funkci. Všechny tyto negativní změny přispívají ke globální změně klimatu. Aktuální rozloha palmových plantáží jen v jihovýchodní Asii je odhadována na téměř dvojnásobek rozlohy České republiky.

FOTO: PĚTR ŠRÁMEK

Postupné odlesňování hor v Laosu není způsobeno jen pěstováním palmy olejné, ale i dalších plodin, např. kaučuku.

Kvůli likvidaci pralesů přichází o domov tisíce druhů rostlin a živočichů. Vlajkovým druhem boje proti palmovému oleji se stal orangutan. Pokud tito charizmatičtí lidoopi vůbec přežijí kácení a vypalování lesů, okusují mladé palmy a jejich výhonky. Pracovníci plantáží je proto krutě pronásledují, zabíjejí, pohřbívají za živa, upalují a usekávají jim končetiny.

Nejen zvířata však přicházejí o své prostředí. Místní lidé využívají prales jako zdroj plodů, zvěře či ryb. Velmi často jsou jim násilím zabráněny i pozemky, na nichž si sami pěstují řadu plodin, čímž přicházejí o podstatnou část obživy. Palmové korporace pak většinou nenabízejí „pracovní místa“ místním lidem, ale přistěhovalcům, kteří za těžkou a zdraví nebezpečnou práci dostanou jen pár korun. Někteří místní se sice také pustili do pěstování palmy, ale obchod jim nevynáší tolik, kolik očekávali, a jsou pod tlakem velkých korporací, které s nimi zacházejí podle své potřeby.

Palma je rostlina značně choulostivá a na plantážích se využívá nemálo pesticidů a anorganických hnojiv. Pro svůj růst spotřebuje také obrovské množství vody – jedna rostlina denně asi 15 litrů. Většina splachů z plantáží pak putuje do místních řek i moří. Ze znečištěných řek i mořského pobřeží mizí život a místní přicházejí o další zdroje obživy. Navíc vodu z řek používají ke všemu – i k mytí a pití. Jedy se tak dostávají i do jejich těl a způsobují svědivé vyrážky a ekzémy. Další smutnou kapitolou je dusivý nažloutlý dým z týdny hořících pralesů, který zahluje i velká města a je původcem různých respiračních potíží, nezdědkou i úmrtí místních obyvatel.

Můžeme se setkat s názorem, že palmový olej je vlastně velmi šetrný, protože palmy dosahují velkých výnosů (8x více než slunečnice a 6x více než řepka), a tak vypěstování určité-

FOTO: PĚTR ŠRÁMEK

Vypálený prales, místo pro budoucí plantáž (Barma).

ho množství oleje zabere daleko menší plochu. To je ale jen část pravdy. Palmy totiž žijí jen 30 let; začínají plodit až ve věku 5–7 let, maxima dosahují v 15 letech a od 25 let již odumírají. Přitom natolik vyčerpají půdní zásobu živin, že pozemek snese často jen jednu generaci palm (u kvalitních půd dvě, výjimečně tři). Poté zbude na místě bývalé plantáže naprosto degradované společenstvo a po několika letech se zde objeví neúživná travnatá buš s nepůvodními druhy rostlin, která je těžko srovnatelná s původním rozmanitým deštným pralesem. Snad po stovkách až tisících let se zde prales opět objeví, ale kdo ví...? S postupným dožíváním plantáží tedy bude potřeba – i v případě, že by se spotřeba palmového oleje nezvyšovala – zábor další a další půdy.

Co se u nás děje

V ČR se pod hlavičkou Koalice proti palmovému oleji zformovala různorodá skupina nevládních organizací, biologů, lékařů, zoologických i botanických zahrad, ale třeba i umělců, kteří se společnými silami snaží problém vyřešit. Mezi členy této koalice je i Český svaz ochránců přírody a celá řada jeho základních organizací. Za dosavadní velký úspěch můžeme považovat výrazné proniknutí palmové problematiky do povědomí lidí. Ještě před třemi lety většina našich spoluobčanů netušila, co to vlastně ten palmový olej je. Dnes se mu dle průzkumu zpracovaného pro Český rozhlas vyhýbá až každý třetí obyvatel našeho státu.

Díky tlaku spotřebitelů začal vzápětí reagovat trh. Zejména domácí výrobci jsou (na rozdíl od nadnárodních korporací) schopni úspěšně nahrazovat palmový olej jinými tuky. Tam, kde je to možné, např. pečivo, majonézy či mléčné výrobky, používají místní oleje, zejména řepkový či slunečnicový. U technologicky náročnější výroby lze použít tuk kokosový, bambucké a kakaové máslo anebo jejich kombinace.

Popřípadě lze použít palmový olej certifikovaný (např. certifikát RSPO nebo novější POIG), který by měl být získáván z udržitelných plantáží. Certifikace zohledňuje hospodářské, sociální a environmentální dopady pěstování. Cíle a pravidla certifikací však nejsou nastaveny zcela jednoznačně a pokud-

hává i adekvátní kontrola. V tuto chvíli tedy bohužel certifikace 100% nezaručuje, že daný palmový olej je skutečně z udržitelných plantáží, a jaké podmínky byly při jeho pěstování (ne)dodrženy. Proto je stále nejlepším řešením se palmovému oleji zcela vyhnout.

Členové Koalice proti palmovému oleji nyní zaměřují pozornost na zmiňovaná agropaliva a krmiva. Dalším plánem je například certifikace zařízení, která na palmovém oleji nesmaží, respektive výrobky obsahující tento tuk vůbec neprodávají.

Bojkot palmového oleje není záležitostí pouze ČR, problém je celosvětový, a tak i ostatní státy k tomuto zaujímají své postoje. Aktivitu proti ničení deštných pralesů kvůli palmovým plantážím vyvíjejí například Francie (aktuálně schválila daň na palmový olej z necertifikovaných plantáží) nebo Austrálie. A protože úroveň kampaně v ČR je na vysoké úrovni, snažíme se teď domácí „antipalmářskou koalici“ překlopit v koalici celosvětovou.

Co může udělat každý z nás?

Je to velmi jednoduché. Stačí si občas přečíst v obchodě etiketu a pro příští nákup už víte, které výrobky palmový olej (ne)obsahují. Od 13. prosince 2014 situaci velmi usnadňuje Nařízení EU, které stanovuje povinnost uvádět přesný druh použitého rostlinného oleje. Pokud jste zastánci zdravé výživy, podporujte místní farmářské produkty anebo si potraviny pěstujte a připravujte sami. Pak problém s palmovým olejem skoro nemusíte řešit.

U drogistických výrobků je to zatím bohužel o dost komplikovanější. Zhoubný olej se skrývá pod vícero názvy, jejich seznam sice naleznete např. na www.StopPalmovémuOleji.cz, ale i tak nemusíme vždy jeho přítomnost ve výrobku odhalit. Také s agropalivy je to složitější. Dnes už víme, že dosavadní generace agropaliv jsou cestou do pekel dlážděnou dobrými úmysly, a to včetně řepky olejky. Krom omezení cestování autem je zatím nejšetrnější variantou motorové přepravy pohon na LPG nebo zemní plyn (CNG). Jako ochránci přírody se jinak sami dostáváme do nemilé pasti, kdy orchidejové louky nebo třeba pacienty záchranných stanic zachraňujeme díky palmovému oleji. Každopádně v tomto případě o to víc platí, že musíme začít každý sám u sebe. Pak s klidným svědomím můžeme o problému informovat naše známé a přátele.

Pokud chcete udělat ještě víc, můžete napsat jednotlivým firmám, které stále palmový olej používají, a sdělit jim, že s tím nesouhlasíte! Každý hlas je velmi důležitý, vždyť celé hnutí proti palmovému oleji rozhybali jednotlivci. Můžete se také stát dobrovolníkem Koalice proti palmovému oleji a pomáhat s dalšími aktivitami, ať už jsou to agropaliva, krmiva či podpora vzniku celosvětové koalice.

Každé úterý ve 20 hodin se můžete přidat ke společné modlitbě za pralesy. Text modlitby naleznete na www.StopPalmovémuOleji.cz.

Klíč k řešení tohoto problému však není pouze v zastavení „palmové vlny“, ale v celkovém přístupu k našim životům. Měli bychom si uvědomovat dopady našeho chování a naší spotřeby. Je důležité, abychom si vážili našeho domova, našeho okolí a naší planety Země. ☺

*Autorka je předsedkyní ČSOP Morava, členkou Koalice proti palmovému oleji.
Kontakt: petra.steidlova@gmail.com*

Pro většinu čtenářů Krásy našeho domova jistě není tajemstvím, že Český svaz ochránců přírody kromě vydávání vlastního časopisu udržuje dlouhodobě úzké partnerské vztahy ještě s dalším periodikem; časopisem Naše příroda. Položili jsme jeho šéfredaktorce Evě Dokoupilové několik otázek.

Pokud vím, vydavatelem časopisu je neziskovka přímo k tomuto účelu zřízená. Jak vlastně myšlenka na vydávání tohoto časopisu vznikla a proč pod neziskovým subjektem?

Jsme parta lidí, kteří mají k přírodě blízko, ať už svým původně vystudovaným oborem, nebo „jen“ amatérsky. V dnešním globalizovaném světě lidé sice často vědí, jaké tvory by mohli potkat v amazonském pralesu, čím se živí žirafy a podobně, ale vědomosti o životě v nejbližším okolí už tak bohaté nejsou. Je třeba více osvěty. Proto vznikl nápad na takovýto časopis. A neziskovka proto, že to má být projekt neziskový s financováním ze tří zdrojů – prodej časopisu, sponzoři, respektive inzerce, a dotace. Ty dotace tedy zatím jaksi nevyšly, ale nevzdáváme se...

Český svaz ochránců přírody vydával v 80. letech časopis Naší přírodou. Je podobnost jména vašeho časopisu s tímto jeho předchůdcem náhodná, nebo se hlásí k jeho odkazu?

Ano, časopis Naší přírodou byl inspirací. Ale NAŠE příroda především proto, že jsme chtěli trochu přispět ke vzdělanosti právě v oblasti ochrany přírody a prostředí, ve kterém žijeme.

Co čtenář v Naší přírodě najde a co tam naopak určitě nenajde?

Jak už jsem říkala, Naše příroda je zaměřená především na prostředí bezprostředně kolem nás. Jsou v ní tedy články o přírodě Česka, Slovenska a nejbližšího okolí. Tematický záběr je velmi široký a rozmanitý, koncernů taková příroda je. Články jsou o různých zajímavostech z naší fauny a flóry, o atraktivních místech střední Evropy vhodných pro výlety, ale i o těch, kam se člověk snadno nedostane, avšak jsou domovem pro spous-

Malý rozhovor s redakcí Naší přírody

FOTO: ARCHIV NAŠE PŘÍRODA

tu dalších tvorů. Určitě tu čtenář nenajde články např. o slonech, velrybách či australských pavoucích, nenajde tu ani polemiky o extrémních ekologických aktivitách. Nepublikujeme články přebírané, všechny příspěvky jsou původní, od našich věrných spolupracovníků. Stejně tak fotografie, které jsou pro podobný časopis velmi důležité – nevyužíváme fotobanky, ale spolupracujeme přímo s profesionálními i amatérskými fotografi.

V loňském roce rozšířila Naše příroda své aktivity z vydávání časopisu i na pořádání odborné konference. Co vás k tomuto kroku vedlo, jak jste spokojeni a budete v pořádání obdobných konferencí pokračovat?

Myšlenka pořádání vlastní odborné konference se v naší redakci nezrodila „ráz naráz“, pohrávali jsme si s ní posledních pár let. Pro první konferenci jsme nakonec zvolili téma „Péče o bývalé vojenské prostory“. Cítili jsme, že diskuze nad přírodními hod-

notami a vhodnými typy managementů o tato cenná území budou výzvou pro odbornou, ale i laickou veřejnost. Výsledek předčil naše očekávání! Účast více než dvou set posluchačů byla výborná, od počátku nechyběla podpora a příjemná spolupráce s partnery, přednášejícími, zahraničními hosty... Zkrátka, moc rádi bychom to zopakovali a doufáme, že se nám podaří obdobné setkání uspořádat i letos. Již není tajemstvím, že se tentokrát chceme zabývat úlohou vody v krajině. Povodně nebo sucho... Kdy je vody moc a kdy málo? Jakou roli hraje krajina a jakou člověk? Tůň, mokřady, rašeliniště, rybníky, potoky a řeky... proč je revitalizovat a chránit? Mnoho a mnoho otázek, o kterých by se dalo debatovat týdně. Spousta odpovědí byla již několikrát řečena, jsme si toho vědomi, ale téma je to nevyčerpatelné a máme chuť se ho zhostit zase trochu jinak. Ale pozor! S vojenskými prostory se neplánujeme nadlouho loučit.

Plánujete do budoucna ještě nějaké další novinky?

Víte, myšlenky máme všelijaké, ale reálně budeme rádi, když udržíme obsah a úroveň časopisu v takové kvalitě, aby nám nepoklesl počet čtenářů. Cítíme potřebu nepolevit, pozitivní ohlasy jsou pro nás stálým impulsem, že k té tolik důležité osvětě o naší přírodě malým dílem přispíváme. Ale co si budeme nalhávat, dnešní doba nahrává elektronickým médiím, a tak může být otázkou krátké doby, jaký dostane Naše příroda směr. Tímto nechceme naše příznivce strašit, rozhodně se neplánujeme tištěného časopisu vzdát. Chceme však reagovat pružně a hledat cesty, jak více propojit náš časopis s on-line médií, a to nejen vlastními. Rádi podporujeme přímou činnost v ochraně přírody a víme, že spolupráce s veřejností hraje nezbytnou roli. Vytvořit co největší komunitu přátel naší přírody je náš cíl. ☺